

dostop do statusov. Podala sem se na slepo, potem pa so me ljudje usmerjali iz hiše v hišo. Seveda bi bilo lažje, če bi najprej pogledala v statute in bi točno vedela, kje naj iščem izseljence.

Zanimivo je mogoče to, da ljudje vedo povedati več o ženskah, ki so se izselile, kot pa o moških. Za njimi se je ponavadi, če niso imeli družine v domovini, izgubila sled, ali pa so se zelo redko oglašali v domovino. Ženske so nasprotno bolj ohranjale vezi z domovino, raje in pogostejše so pisale pisma in preko pisem je potem znana njihova življenjska zgodba.

Kar nekaj žensk z ribniškega konca je odšlo preko luže na podlagi vnaprej dogovorjene poroke. Tako je na primer odšla Terezija Francelj, ki za potovanje ni imela denarja. Teta jo je preko pisem seznanila z Jožetom Pucljem. Po nekaj letih, ko si je leta opomogel, ji je poslal denar. Kmalu po njenem prihodu leta 1905 sta se poročila in imela sedem otrok.

Menim, da so bile ženske pri ohranjanju kulturne tradicije veliko bolj pomembne, kot pa moški izseljenci. Dejstvo je, da so ženske po večini ostajale doma in na ta način niso tako intenzivno prihajale v stik z tujim jezikom, zato so govorile domač jezik in ga prenašale na svoje potomce. In če navedem samo primer, ki se mi je zdel zanimiv. Ena izmed sogovornic mi je na primer povedala, da je bila prav presenečena ob obisku svojih sorodnikov v ZDA leta 1974. Vsi po vrsti so govorili »še prav po starem«, na način, ki ni več v rabi niti v Ribnici. Tega jezika jih je naučila njihova mama oz. stara mama. S tem se je praktično ohranila govorica prve generacije izseljencev. Na ta način se je ohranilo neko kulturno izročilo, ki se v matični domovini ni moglo.

Irena Milanič: *Trideseta leta v Združenih državah Amerike: kulturno delovanje izseljenk in čas gospodarske krize*

Trideseta leta so čas hude gospodarske krize v Ameriki, a tudi obdobje, ko so slovenske naselbine v Ameriki posebno dejavne na kulturnem področju. Moja raziskava se osredotoča na žensko delovanje v društvih, povezanih s *Slovensko narodno podporno jednoto (SNPJ)*. Zanima me bodisi splošni okvir bodisi delo zaslužnih kulturnih delavk, kot na primer Katke Zupančič, Anne Praček Krasna, Mary Jugg Molek in drugih. Te so sodelovale pri priseljenjskih časopisih *Prosveta* in *Proletarec* in revijah *Mladinski list – Juvenile*, *Ameriški družinski koledar*, *Majski glas* in *Cankarjev glasnik* s članki in literarnimi prispevki. Hkrati so se uveljavljale pri dramskih postavitvah, kulturnih programih, recitacijah, vodenju mladinskih krožkov ali kot učiteljice tečajev slovenskega jezika. Širša slovenska priseljenjska javnost jih je torej poznala tako po njihovih spisih kot po kulturnem delovanju.

Glavni vir raziskovanja je priseljenjsko časopisje, ki na eni strani objavlja oglase in zapise prireditev in raznih srečanj, na drugi pa prinaša članke in literarne prispevke. Potreba po ženskih organizacijah se je pojavila dokaj zgodaj. Pri vodstvu *SNPJ* so se kmalu zavedali pomembnosti, da bi članstvo razširili najprej na žene in potem še na otroke ter tako pod svoje okrilje sprejeli celo družino. Na izredni konvenciji v Chicagu 1908 so pri *SNPJ* odobrili sklep o sprejetju žensk v organizacijo, čeprav so dotlej že

lahko pristopile k organizaciji žene članov. Konvencija je odobrila, da lahko ženske ustanovljajo svoja društva in na novo je bila odobrena porodniška podpora. (Kristan, 1954: 55) Naslednje leto je na 4. redni konvenciji jednota priznala članicam enakopravnost. Na tem zborovanju so imele ženske že svojo prvo delegatko iz čikaškega ženskega društva »Nada«, ki je bilo prvo žensko društvo, sprejeto v *SNPJ* s številko 102. To društvo se je prvotno imenovalo »Proletarka« in ustanovile so ga ženske socialističnega mišljenja. Dokler ni bilo polnopravno sprejeto v *SNPJ*, je delovalo kot podporno društvo in je članicam v primeru bolezni izplačevalo podporo treh dolarjev na teden. (Zaitz, 1973: 308) Še pred tem so v Clevelandu 6. septembra 1906 organizirali društvo »Slovenskih Sokolic«. »Namen novo ustanovljenega društva je bil gojiti telovadbo, krepiti narodno miselnost, prirejati igre, pomagati članicam v primeru bolezni in priskrbeti umrlim pogreb.« (Šubel, 1957: 163 in Shiffrer, 260) Leta 1912 je društvo pristopilo k *Slovenski delavski podporni zvezi*, ki se je leta 1921 združila s *SNPJ*, in društvo je postalo 442. *SNPJ*. V Clevelandu je od leta 1910 delovalo tudi društvo »Napredne Slovenke«, ki je bilo vključeno v *SNPJ* s številko 137. Članice tega društva so imele leta 1938 bistveno vlogo pri ustanovitvi mladinskega krožka št. 2, kjer so organizirale tudi uspešen pevski zbor. Mladinski krožek je vodila Antoniette Simčič, ki je bila tudi učiteljica slovenskega jezika pri SND, vaditeljica dramske skupine že odraslih učencev pri dramskem zboru »Ivan Cankar«, sopranistka in operna pevka, poleg tega pa od leta 1930 do 1945 (ko se je z možem izselila iz Clevelanda) še tajnica »Naprednih Slovenk«. (Slokan, 1967: 238-43) Od leta 1912 je delovalo v Milwaukeeju žensko društvo »Venera«, v Evelethu (Minnesota) pa je ob moškem društvu delovalo tudi žensko društvo 130. Večina slovenskih narodnih domov (kot na primer SDD v Clevelandu in SND v Detroitu) je imela ženski odsek, ki pa je v glavnem skrbel za kuhinjo na raznih prireditvah.

Ta kratek in nepopoln oris ženskih društev dokazuje voljo do organiziranega ženstva. Ta je najverjetneje izhajala iz vsakdanjih potreb in stisk: priseljenke so se na primer same organizirale pri porodu in pomagale ena drugi. (Florjančič, 1958: 228) Razvidno je tudi, da se je kulturno delovanje tako ženskih društev kot posameznic pogosto usmerilo v delovanje med mlajšimi rodovi. Če vzamemo za primer mladinski mesečnik *SNPJ Mladinski list – Juvenile*, vidimo, da so ga v teh letih sestavljali literarni prispevki dopisovalk Katke Zupančič, Anne Praček Krasna in Mary Jugg. »Izgleda da bomo ženske prednjačile v prispevanju gradiva za naše malčke in to je prav dobro znamenje,« piše Anna Praček Krasna uredniku Ivanu Molku junija 1932.² V svojih pesmih se je Katka Zupančič znala najbolje vživeti v otroški svet. Poleg pisanja za mladino je v angleško poslujočem društvu *SNPJ Pioneer* 559 skupaj z Louisom Benigerjem od decembra 1930 vodila sobotno popoldansko šolo slovenskega jezika. Tudi Mary Jugg, ki je dopisovala v *Mladinski list – Juvenile* v angleščini, je v Chicagu v letih 1934-36 organizirala in vodila otroško skupino Rdečih sokolov *Jugoslovanske socialistične zveze* (JSZ). Kasneje, ko so se pri *SNPJ* leta 1938 ustanovljali neodvisni mladinski krožki, je v *Mladinskem listu – Juvenile* objavila vrsto praktičnih navodil in

² Anna Praček Krasna Ivanu Molku, 6. 6. 1932. *Chicago Historical Society*, Arhiv Ivana Molka, 4/9.

nasvetov za uspešno upravljanje teh krožkov. Med dopisovalkami *Mladinskega lista* sta bili tudi Ann K. Medvešek in Helen Ambrozich, upraviteljici mladinskih krožkov 13 (Cleveland) in 18 (Milwaukee).

V dopisih bralcev mladinske revije *SNPJ* na primer izstopa tudi vloga mam, ki so otrokom pomagale pri pisanju dopisov in branju slovenskega dela *Mladinskega lista*:

Tukaj nimamo slovenske šole, zato pa se moram od mame učiti. Ako bi ne bilo M. L., bi prav gotovo nič ne znala napisati po slovensko. (1930, IX, 3: 78)

In the evening when the work is done for the day, my mother reads the Slovene stories in M.L. to daddy and me. I cannot read them myself, but I can understand them when someone reads them to me. (1930, IX, 4: 127)

V tistih naselbinah, kjer se šola slovenskega jezika ni organizirala, so mame same poskrbele za »domače šole«. Tako piše mlada dopisovalka iz kraja Oglesby, Illinois:

Pred par meseci me je Mrs. Hotko povabila in mi je povedala, da je ona začela učiti svoji dve hčerki pisati in brati v slovenskem jeziku. In je tudi mene vprašala, če se hočemo tudi jaz in moja sestra potruditi, da nas bo ona naučila pisati in brati, kolikor se bo dalo. Sedaj smo se že malo naučile. (1935, XIV, 12: 363)

Kljub temu pa je bilo delovanje žensk v širši javnosti večkrat omejeno. Le redke so se odločale za vlogo odbornice ali delegatke društva na konvencijah. Anna Praček Krasna je imela leta 1931 predavateljsko turo za JSZ po slovenskih naselbinah po ZDA, tudi da bi spodbudila ženstvo k odločnejšemu nastopanju v politiki. Njeni prvi članki se pojavijo v tedniku *Proletarec* že leta 1930. V svojih prispevkih se Anna Praček Krasna loti ženskega vprašanja iz različnih zornih kotov, čeprav ga vedno obravnava v sklopu delavskega razreda.³ Vendar v svojih člankih ne izpodbija ženske tradicionalne vloge.⁴ Tako vidi razrešitev družbenih problemov v skupnem, družinskem nastopu delavca in delavske žene. Tudi v svojih pesmih Anna Praček Krasna vidi žensko predvsem kot mamo in ženo, mnogo pa je tudi takih pesmi, kjer je pesnica zunanja pričevalka različnih ženskih likov, ki jih opazi v newyorškem vrvežu.⁵ Od 31. decembra 1931 do 2. junija 1932 je imela tedensko rubriko na straneh *Proletarca* z naslovom »Ženska v preteklosti in sedanjosti«. V svoji knjigi *Moja ameriška leta* se spominja, kako je zbiralala snov ob prebiranju knjig v mestni knjižnici v Johnstownu, ko se je pripravljala na turo JSZ. Krasna piše, da je zasledovala predvsem prisotnost literatk, ker to omogoča »tehtati in presojati ženski miselni intelekt«. (Krasna, 1980: 135)

Drznejša pa je v svojih člankih Mary Jugg, ki začenja občasno sodelovati s

³ Anna Praček Krasna, »Nekoliko o potrebi delavske zavednosti med ženstvom«, *Proletarec*, 24. julij 1930, 5 in 31. julij 1930, 6; »Delavska žena in delavska izobrazba«, 30. april 1931, 8; »Ženstvo in vojna«, *Proletarec*, 25. junij 1931, 4; »Delavska literatura«, *Proletarec*, 16. julij 1931, 4.

⁴ O tem je že pisala Majda Kodrič v svojem neobjavljenem referatu »Slovenian Womanhood in the United States: the Notions of Womanhood in the Slovenian Community and Their Impact on Attitudes towards Women's Issues in the Depression«, 21.

⁵ Kot na primer v pesmih, objavljenih v reviji *Mladinski list - Juvenile* »Starke na Bowery«, 1936, XV, 12, 359; »Tri matere«, 1936, XV, 2, 34; »Sosed«, 1937, XVI, 4, 97; »Matere čakajo«, 1937, XVI, 3, 66; »Mati krpa«, 1932, XI, 9, 259, v pesmi »Mati Sedem žalosti«, Ameriški družinski koledar, 1933, 28 in »Žena«, *Proletarec*, 30. april 1930, 9.

Proletarcem leta 1934. Tak je na primer članek, ki ima kot naslov retorično vprašanje: »Is Socialism a Woman's Concern?«⁶ Od januarja do julija 1936 Mary Jugg vodi rubriko s provokativnim naslovom »For Women Only«, Samo za ženske. V uvodni predstavitvi brez ovinkov naznanja, da je rubrika namenjena vsem ženskam, ki menijo, da je moški spol popolnoma spregledal zanimanja žensk:

This column will be conducted in the interests of women who feel [...] that men had entirely overlooked many of the feminine interests that tug in the heart of every woman.⁷

Sprva se Juggova drži bolj splošnih argumentov. Poroča o ženskih organizacijah po svetu, neprimernih delovnih pogojih žensk ali analizira njihov položaj v različnih evropskih državah. Zavida napreden družbeni položaj žensk v severnih državah Evrope, medtem ko kritično gleda na moško šovinistično propagando v fašistični Italiji in Španiji. Kmalu pa začenja v svojih člankih pretehtavati položaj žensk v slovenskih socialističnih društvih v Ameriki. Čeprav so bile ženske polnopravne članice te organizacije, je po mnenju Juggove med moškimi člani predsodek do žensk pogost. Ženska dejavnost v stranki večkrat ni prekoračila kuhinjskega praga, tako da je v stranki in njenem delovanju ostajala porazdelitev odgovornosti med ženskim in moškim deležem neenaka. Juggova se ostro postavlja proti taki porazdelitvi in zahteva, da bi imele ženske besedo tudi pri vodenju stranke:

Too many of our male comrades have the idea that there is »a woman's place«. [...] Women are very active inside the Socialist Branch, but men look at their activities as 'women's affairs' and they are not supposed to have any voice in the management of the Branch and in politics.⁸

[...] If they can perform all the office of men in one kind of enterprise, isn't it logical they are capable of doing the same in other fields?⁹

Istočasno se Juggova zaveda, da je treba tudi ženske same pripraviti k drugačnemu, bolj naprednemu gledanju na lastne zmogljivosti. Za njihovo tlačenje in občutek manjvrednosti Juggova krivi, podobno kot Anna Praček Krasna, katoliško vero. Katolicizem po njenem mnenju povečuje trpljenje in spodbuja vdanost v lastno usodo. Ženske morajo zaupati v lastne sposobnosti in moči, saj samo tako lahko izboljšajo svoj položaj. »Awake from that drowsy sleep of suffering.«¹⁰ Motiv utesnjenosti v družbeno telo, ki čuva konservativna stališča in ohranja ustaljene navade, se pojavi tudi v nekaterih njenih pesmih, kot na primer v pesmi »Lines on Spring«.¹¹

Juggova širi svoja razmišljanja tudi na širšo ameriško družbo, kjer sta si po zakonu spola enakovredna, v vsakodnevnem življenju pa je v primerjavi z moškim ženska večkrat

⁶ *Proletarac*, 21. november 1934, 7.

⁷ *Ibid.*, *Proletarac*, 1. januar 1936, 6.

⁸ *Ibid.*, *Proletarac*, 1. april 1936, 6.

⁹ *Ibid.*, *Proletarac*, 8. april 1936, 6.

¹⁰ M. Jugg »For Women Only«, *Proletarac*, 22. januar 1936; 29. januar 1936; 4. marec 1936 in 24. april 1936 vsi str. 6. »Not For Women Only«, *Proletarac*, 26. februar 1936, 6, kjer polemično odgovarja duhovniku Trunku in ga kritizira, da ni podprl svojih argumentov z dokazi.

¹¹ *Mladinski list - Juvenile*, 1934, XIII, 5, 115.

zapostavljena. Amerika se ponaša z demokracijo, v resnici pa izkorišča delo žensk in otrok, ki za isto delo dobivajo nižje plače od moških. V svojem članku o 1. maju začenja s trditvijo, da je ženska enakopravna moškemu. (»Today she stands on an equal [sic] with man.«) Vendar z vsakim naslednjim odstavkom izpodbije začetno tezo, kot na primer na področju morale (»if she behaves like a human being, uses her common sense, and really seems a normal person – well 'she is a bit questionable'«) in neenakih delovnih razmer (»if she works as hard as men, that is good and proper, but if she expects the same wages for the same kind of work – well, 'she shouldn't get as much because she isn't quite as capable.«).¹² V nekem svojem članku o obravnavi Adamičevega dela izpostavi pomembno vlogo žensk pri izgradnji ZDA:

»Yes, if the history of America should ever be written, our own women-sometimes shy and retiring-would occupy a honorable place at the top of the list.«¹³

V teh besedah je mogoče zaznati namen zapisa o življenju priseljenke – njene matere, ki jo je napisala v sedemdesetih letih, *Immigrant Woman* (1976).¹⁴

V svoji rubriki obravnava tudi materinstvo, in sicer na dokaj nekonvencionalen način, ko pravi, da materinstvo odzame ženski najboljša leta za ustvarjalno delo, zaradi katerega se mora odpovedati svojim zanimanjem in tako zaostati za moškim. Kot rešitev predlaga, da bi organizirali opremljene jasli in vrtce, kjer bi se strokovno osebje ukvarjalo z otroki, ko so matere na delu.¹⁵

Od julija 1936 Juggova po odstopu iz socialistične stranke vodi novo rubriko na angleških straneh *Prosvete*. To je »Women's Round Table« – Ženska okrogla miza, ki pa ima milejše, manj polemične tone. V svojih tedenskih člankih Mary Jugg opusti obravnavanje izključno ženskih problematik in že v uvodnem poročilu zavrača feministično oznako za svojo rubriko. Leta 1939 rubrika spremeni naslov v »A Column«. V »Ženski okrogli mizi« želi Juggova prevzeti vlogo moderatorja, saj stalno spodbuja svoje bralke k pisanju, vendar pa šele v drugem letu obstoja rubrike do tega res pride. Poleg Mary Jugg začenjajo za okroglo mizo pisati Anna Praček Krasna, Ann K. Medvedsek, Ernestine Jugg (Maryjina sestra), Elsie Culkar in Betty Jartz. Med vsemi dopisovalkami najbolj izstopata Anna Praček Krasna in Mary Jugg, saj se prispevki ostalih omejujejo na poročanje o predavanjih in raznih srečanjih. Mary Jugg opazuje ameriško dogajanje, izpostavlja socialna trenja in protislovja ameriške družbe in se pogosto spušča v analizo in razlaganje. Anna Praček Krasna izhaja predvsem iz osebne izkušnje in prikazuje izkoriščanje mladih služabnic in natakarič, ki s podeželja pridejo na delo v velemesto. »Those of us girls that spent years earning a living keeping the rich class well fed.« (WRT 1. dec. 1937, 8)

Dosedanja raziskava je pokazala, da je doprinos žensk h kulturnemu delovanju pomemben in izrazit, a je v svojem bistvu konservativen – in to ne v negativnem smislu, temveč v tem, ker je usmerjen v ohranjanje določenih stalnic skupnosti.

¹² M. Jugg »For Women Only«, *Proletarec*, 29. april 1936, 6.

¹³ Jugg, »For Women Only«, *Proletarec* 13. maj 1936, 6.

¹⁴ Mary Molek, *Immigrant Woman*, M. Molek, Inc. Dover, Del. 1976.

¹⁵ M. Jugg »For Women Only – Babies in Coop.«, *Proletarec*, 18. marec 1936 in 25. marec 1936, 6.

Najpomembnejša konstanta je njihovo osredotočanje na delo z mladimi. Hkrati pa je raziskava pokazala, da so si hčerke slovenskih priseljenk, ki so zrastle v amerškem »demokracičnem« okolju, upale oporekati pravilom in predsodkom, ki niso veljali samo znotraj priseljenke skupnosti, ampak tudi v širši ameriški družbi. V svoji kritiki so se oprijemale predvsem socialistične ideologije, s katero pa so udrihale tudi po svojih socialističnih sopotnikih.

Leopoldina Plut Pregelj: Živim v Washingtonu, D. C., po svojem osnovnem poklicu sem pedagoginja, ukvarjam se z didaktiko in v okviru didaktike največ s poslušanjem in konstruktivizmom v mišljenju. Moje osnovno poklicno delo je precej odmaknjeno od tega, s čimer se ukvarjate vi. Zanimata me tudi zgodovina in slovenščina – interes sem razvila šele v ZDA, kjer živim zadnjih 20 let. Zakaj sem danes tukaj? Pri svojem poklicnem delu sem naletela na problem žensk. Poleg tega pa sem probleme žensk osebno občutila kot mati, strokovnjakinja in slovenska izseljenka v tujini.

Pred 15 leti sem naredila preliminarno raziskavo o slovenskem katoliškem šolstvu v Ameriki. Te raziskave nisem poglobila, ker ni bilo interesa in podpore za terensko delo. Vseeno sem zbrala nekaj materiala, iz katerega je nastal tekst. V tem materialu sem zasledila 10-vrstični odstavek, v katerem je opisano delo učiteljice Katherine Kunc na šoli pri slovenski župniji svete Barbare v Bridgevillu v Pensilvaniji v začetku 20. stoletja. Odkar sem prebrala ta tekst, me spremlja spomin nanjo. Spomnim se je posebej, kadar se smilim sama sebi, koliko moram delati. Katherine Kunc je učila vse otroke vse predmete od 1. do 8. razreda. Na delo se je vozila eno uro, potem pa je morala še 20 min. peš do šole. Kljub temu da sta bila v župniji dva duhovnika, je Kunčeva poučevala še nedeljsko šolo. Poleg tega je z učenci vsako leto pripravila po dve gledališki predstavi, njeni učenci pa so uspešno nadaljevali šolanje kljub težavnim pogojem v šolah. Življenjsko zgodbo te Slovenke želim raziskati in upam, da jo bom lahko v okviru tega raziskovalnega projekta.

Drug interes za ženske pa izvira iz mojega zanimanja za zgodovino. Prof. Carole Rogelj in jaz sva napisali Historical Dictionary of Slovenia. To je v bistvu kratka enciklopedija, v kateri sva Slovenijo prikazali v 400 geslih. Pri študiju zgodovine 20. stoletja sem ugotovila, da so bile ženske v zgodovini zapisane in sem se pritoževala o tem svojim prijateljem. Ko je Drago Jančar pripravljala razstavo Temna stran meseca, me je prosil, naj pripravim kakšen intervju s Slovenkami, ki so zapustile Slovenijo tik pred koncem druge svetovne vojne ali po njej, in zberem kakšne predmete, ki bi jih lahko pokazali na razstavi. Tako sem za to razstavo naredila intervju z Agno Javornik, zanimivo Slovenko, ki je delala in živela v Washingtonu. Na oglas v Ameriški domovini, da zbiram material za razstavo, se je oglasila tudi neka Slovenka iz Clevelanda. Poslala mi je svojo spominsko knjigo in nekaj predmetov iz let, ki jih je preživljala v zaporu takoj po drugi svetovni vojni. Kratka zgodba, ki jo je gospa poslala, me je zelo angažirala in ko sem se pogovarjala z njo po telefonu, sem dobila idejo, da bi zbrala nekaj zgodb žensk, ki so morale v tujino iz političnih razlogov, in dodala majhen kamenček v mozaiku neposrednega dogajanja v Sloveniji po drugi svetovni vojni. Za